

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Вісник № 3
кафедри педагогіки початкового навчання

Професійний розвиток педагога

Збірник наукових праць
викладачів та студентів педагогічного факультету

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Вісник № 3
кафедри педагогіки початкового навчання

Професійний розвиток педагога

Збірник наукових праць
викладачів та студентів педагогічного факультету

РІВНЕ 2011

УДК 37:371:372:373:374:376:379

Вісник кафедри педагогіки початкового навчання. - № 3. – Рівне: РДГУ, 2011.- 123с.

Упорядник: Тетяна Євстафіївна Колупаєва, кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки початкового навчання Рівненського державного гуманітарного університету

Рецензент: Пальчевський Степан Сергійович доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної, соціальної педагогіки та акмеології Рівненського державного гуманітарного університету

Комп'ютерний набір та верстка: Ваколюк А.М., Соловей Л.М.

У збірнику подаються статті, повідомлення, тези викладачів, студентів, аспірантів кафедри педагогіки початкового навчання та вчителів шкіл. Представлена тематика розроблена з урахуванням сучасного вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду, досягнень педагогічної та психологічної науки. Матеріали збірника були представлені на науково-педагогічному семінарі, "Сучасний вчитель початкових класів: вимір часу", проведеного кафедрою педагогіки початкового навчання за участі вчителів шкіл, завучів, представників міського управління освітою та звітній науково-практичній конференції викладачів та студентів РДГУ у 2011 році. Матеріали збірника розраховані на викладачів, студентів психолого-педагогічних спеціальностей.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри педагогіки початкового навчання протокол № 10 від 14 квітня 2011 р.

Боровець О.В.,**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки
початкового навчання РДГУ****Реалізація діалогічного підходу у дидактичному процесі початкової школи**

Проблеми демократизації сучасного суспільства, гуманізації міжособистісних відносин не можуть бути успішно вирішені без модернізації всієї системи шкільної освіти України. У державних документах, що визначають перспективи розвитку загальноосвітньої школи, окреслено напрями її перебудови до нової якості педагогічної діяльності у системі особистісно орієнтованої парадигми освіти.

Аналіз педагогічної дійсності свідчить, що у відносинах учителя та учня у сучасній початковій школі відчутно домінує вчитель. Зазвичай школяр не може набути досвіду активного діяча, здатного до самостійних дій та думок, і врешті виховується пасивна до соціальних проблем людина, нездатна до самоорганізації, критичного мислення, вияву самостійності, ініціативи і творчості.

Нині відчувається гостра потреба у систематизації теоретичних основ і практичних вказівок щодо взаємодії вчителя й учнів у навчальному процесі початкової школи. Взаємодія реалізується в тому випадку, коли суб'єкти педагогічного процесу вступають у контакт один з одним, при чому характер таких контактів породжує суперечності між творчою природою навчально-пізнавальної діяльності та репродуктивним характером навчання; між збільшенням обсягу навчальної інформації та неефективними формами її передачі; між потребою суспільства в людях, здатних висловлювати самостійні, оригінальні думки, і формальним засвоєнням учнями навчальної програми. Подолання цих суперечностей зумовлює пошук більш ефективних форм взаємодії вчителя й учнів у навчальному процесі. Зокрема, суттєво оптимізує взаємодію в системі «вчитель – учень» реалізація діалогічного підходу у процесі навчання у початковій школі.

Мета нашої статті – з'ясувати особливості тлумачення поняття «діалог» у педагогіці; охарактеризувати сутність та основні умови реалізації діалогічного підходу у дидактичному процесі початкової школи.

Особистісно-орієнтована навчально-виховна система передбачає принципову зміну статусу школяра у процесі педагогічної взаємодії, а саме перехід від домінуючої суб'єкт-об'єктної до суб'єкт-суб'єктної парадигми взаємодії учителя й учня; перехід вчителя від інформативно-контролюючої позиції до рівнопартнерської навчальної співпраці в системі «вчитель-учні»; перетворення при цьому школяра у активного співучасника навчального процесу. Гуманістична позиція полягає в тому, що розвивальний ефект у дидактичному процесі виникає в результаті створення атмосфери взаєморозуміння, щирості, саморозкриття та теплих взаємовідносин між школярами й вчителем, у процесі діалогічної взаємодії.

Вихідна ідея діалогічного підходу полягає в тому, що, за словами М. Бубера, в початку усього – відносини, і ці відносини розуміються як діалогічні. В діалозі виділяються полярні стани «Я-Ти» і «Я-Воно», що розглядаються як первинні установки людського буття, завдяки яким воно звернене до самої людини та інших людей. «Я-Ти» стан розуміється як установка природного зв'язку, а «Я-Воно» – це стан природної відокремленості. Здорове існування людини є ритмічним чергуванням цих протилежних станів буття. Напруга між зв'язком та відокремленістю є фундаментальним і суттєвим моментом концепції діалогу. Для кожного його учасника інша людина є ціллю й цінністю, а не засобом або умовою його власного буття.

Серцевиною діалогічного підходу є уявлення про цілісність особистості, яка проявляється в процесуальному осягненні сутності даної унікальної особистості завдяки інтеграції багатоманітних сторін та ракурсів буття особистості [3].

Діалогічний підхід найбільш повно відображає природу дидактичної взаємодії, співробітництва та співтворчості, створює оптимальні умови для діалогічного спілкування в системі відносин «вчитель – учні».

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми спілкування показав, що останніми роками діалог став предметом психолого-педагогічного аналізу з метою його використання для вдосконалення та гуманізації системи освіти, підвищення ефективності шкільного навчання.

Проблема діалогу не є новою в педагогічній науці. Ще з давніх часів діалог розглядався як спосіб вирішення навчально-виховних проблем. Діалог як спосіб взаємодії, спілкування, духовної єдності та самоствердження особистості цікавив Сократа, Платона, Аристотеля. Сократ стверджував, що навчальний процес має будуватися у формі діалогу. Він виступав проти того, щоб учні отримували «готові знання» з вуст учителя [6, с. 209]. У діалозі Сократ бачив не тільки засіб пізнання істини, а й морального становлення особистості. Пізніше діалог трактується як спосіб філософських роздумів, форма спілкування між людьми; спосіб самопізнання та самовдосконалення особистості (Ф.Шлейєрмахер) [6, с. 210].

Діалог у педагогіці розглядається як самостійна одиниця процесу мовленнєвого спілкування. Основою виникнення діалогу є стосунки взаємовідповідальності, тобто ця основа опосередкована метою і змістом спільної діяльності, системою взаємоспрямованих вимог вчителя та учня, які сприяють інтенсифікації мовних контактів, росту почуття задоволення спілкуванням тощо. Діалог – це не просто розмова двох людей, адже така розмова за своєю суттю може бути монологом кожного з них. І, навпаки, монологічне за зовнішньою формою висловлювання може виявитися висловлюванням внутрішнього діалогу

або бути зверненим діалогічно до невидимого співрозмовника. Іншими словами, педагогічне наукове поняття діалогу не повністю співпадає з життєвим повсякденним уявленням.

Діалог розуміють як обмін репліками або висловлюваннями між учасниками спілкування, і вже такий діалог учнів з учителями та один з одним виступає як засіб інтенсифікації учіння. Виходячи із загальних уявлень про спілкування Г.Андреєвої, О.Бодальова, С.Кондратьєвої, О.Леонтьєва, С.Максименка, А.Петровського, М.Ярошевського, можна виокремити головну ознаку, за якою діалог відрізняється від інших форм мовлення, і, зокрема, від монологу. Тут йдеться про функціональне визначення діалогу: за допомогою діалогу реалізується комунікативна взаємодія між партнерами по спілкуванню, а за допомогою монологу здійснюється функція повідомлення, тобто фактично виконується односторонній комунікативний вплив. Іншою особливістю діалогу є реактивний характер його реплік, тому що кожне наступне висловлювання партнера по спілкуванню є реакцією на попереднє.

У педагогічній літературі діалог також аналізується як принцип взаємовідносин. З даної точки зору діалог розглядається як суттєва, глибинна характеристика педагогічного процесу, виступає і як засіб розв'язання навчально-виховних завдань, і як соціально-психологічне забезпечення педагогічного процесу, і як спосіб організації взаємин вчителя з учнями, від яких, в кінцевому результаті, і залежить ефективність навчання, виховання та розвитку особистості школярів. Тоді діалог слід трактувати як систему органічної соціально-психологічної взаємодії вчителя та учнів, зміст якої створює обмін інформацією, пізнання особистості, здійснення виховних впливів, організацію взаємостосунків за допомогою різноманітних комунікативних засобів [1].

Якщо аналізувати діалог як принцип взаємовідносин, то принципової значущості набувають власне самі відносини (їх виявлення, розуміння, інтенсифікація тощо). На основі міжособистісних рольових відносин виникає модальна взаємодія (міжособистісний, психологічний аналіз «стосунків», що здійснюється під впливом механізмів навіювання, переконання та наслідування). Міжособистісна модальна взаємодія ґрунтується на духовній спільності, внутрішній солідарності. Предметом цієї модальної взаємодії постають самі по собі міжособистісні відносини. За своєю суттю їх структура відповідає механізму, за допомогою якого людина формується як суспільний суб'єкт. Термін «взаємодія» С.О.Мусатов пропонує вживати у якості вихідного поняття, яке передусім вміщує риси та якості найрізноманітніших типів та рівнів безпосереднього й опосередкованого обміну діяльностями та їх опредмеченими результатами, до якого так чи інакше причетні всі люди [5].

Розглядаючи особливості реалізації діалогічного підходу у дидактичному процесі початкової школи, слід пам'ятати, що навчання є спільною діяльністю вчителя та учнів, спрямованою на розвиток особистості майбутнього громадянина, озброєння його системою знань, умінь та навичок, його моральне й духовне становлення. Результативність навчальної діяльності визначається не тільки бажанням учнів оволодівати знаннями й уміннями, збагачувати духовний та моральний потенціал власної особистості, але й діями вчителя. Дії вчителя повинні переорієнтувати навчальний процес з предметної на особистісно орієнтовану пізнавальну діяльність, в основі якої – діалогічна взаємодія [2].

Діалогічне навчання – це спільна діяльність учителя та учнів при ситуативному моделюванні інформації у формі діалогу.

Ідея навчального діалогу та необхідності його використання в практиці загальноосвітньої школи була розвинута та теоретично обґрунтована багатьма вченими (В.Біблер, С.Курганов, Є.Пасов, І.Соломадін та ін.). Суть навчального діалогу Т.Флоренська вбачає в «духовному пробудженні особистості». Вона зазначає, що навчальний діалог допомагає моделювати в ході уроку діалогічне спілкування, суть якого полягає в тому, щоб сприяти духовному відродженню особистості учня [3].

Навчальний діалог, основу якого складає діалогічне спілкування вчителя й учнів, розглядається як форма взаємодії між партнерами, опосередкована системою знань і різними способами комунікації [4].

У структурі навчального діалогу виділяють наступні етапи: моделювання педагогом майбутньої діалогічної взаємодії з учнями; організації діалогічного спілкування в процесі вирішення навчальної проблеми; аналіз результативності діалогу в засвоєнні учнями знань.

Діалог у процесі взаємного спілкування між учителем та молодшими школярами виникає в типових ситуаціях:

- один з партнерів спілкування надає неповні відомості, а його співрозмовник намагається заповнити інформаційну прогалину;
- існує необхідність узгодження різних підходів до вирішення навчальних проблем;
- партнери відчують потребу у взаємному обміні думками.

Введення діалогу у процес навчання передбачає: вибір ситуації, найбільш цікавої і корисної для учнів; поєднання ситуації з раніше вивченим навчальним матеріалом; наявність у класі доброзичливої обстановки; консультативну роль учителя [6].

Діалогічний підхід до організації навчальної роботи передбачає наявність дитячих гіпотез, питань, проблем, що, відображаючи погляди, індивідуальне бачення розглянутої проблеми, характеризують позицію учня; питання, що руйнують стереотипні уявлення і служать засобом створення наочних образів-протиріч, тобто стимулюють нестандартне мислення школярів; питання, що розвивають творчу уяву, вміння бачити у звичайному явищі незвичайне; дотримання рівності в думках, діях, рішеннях, висновках учителя й учнів.

Ефективність навчального діалогу в засвоєнні знань може бути досягнута, якщо забезпечити кожному учню суб'єктну позицію, свободу вибору способу вирішення навчальної проблеми, ситуацію успіху й самостійність у підході до пізнавальних відкриттів, колективний пошук істини й досягнення очікуваного результату.

За сучасних умов зміна орієнтацій у навчанні і вихованні принципово пов'язана з опануванням педагогом майстерністю ведення діалогу. Діалогічне педагогічне спілкування - це тип професійного спілкування, що відповідає критеріям діалогу, забезпечуючи суб'єкт-суб'єктний принцип взаємодії педагога та учнів [7].

Узагальнюючи існуючі в літературі напрацювання щодо дослідження професійних особистісних рис педагогів, можна виокремити такі особистісні риси, які сприяють організації вчителем ефективної діалогічної взаємодії в класі:

- відкритість до сприймання та розуміння поглядів і думок інших, не подібних до власних;
- гнучкість і терпимість до інших, навіть протилежних суджень, точок зору;
- емпатійність, сприйнятливність, здатність створювати атмосферу емоційного комфорту;
- здатність демонструвати справжні емоції та переживання;
- ентузіазм й оптимізм, віра в здатність учнів до саморозвитку особистості;
- врівноваженість, терпимість до ситуацій дисонансу і невизначеності;
- високий рівень саморегуляції;
- упевненість в собі, власних здібностях та можливостях, намаганнях та переконаннях, здатність до прояву позитивного самоствалення, до здійснення адекватної самооцінки;
- усвідомлення потреб, мотивів діяльності;
- багата уява, інтуїція;
- високий рівень розвитку інтелекту, комунікативних та творчих здібностей.

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що здатність до діалогічної взаємодії залежить від індивідуальних характеристик індивіда, від особливостей його становлення та розвитку, від сформованості моральних, естетичних, філософських знань, умінь, навичок, від місця, яке він займає у суспільному середовищі, від його особистісного, ціннісного ставлення як до самого себе, так і до інших людей, що виявляється у його поведінці, становить його культуру. Крім загальної культури у міжособистісному спілкуванні великого значення набуває й психологічна культура, яка передбачає здатність індивіда до суб'єкт-суб'єктної взаємодії, здатність будувати свої стосунки з іншими на основі паритетних відносин «Я-Ти», його уміння поставити себе на місце іншого тощо. Ефективна діалогічна взаємодія суб'єктів педагогічної комунікації має стимулювати розвиток мислення партнерів по спілкуванню.

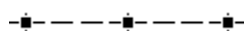
Отже, діалогічна взаємодія – це система формування досвіду спілкування й розвитку практичних навичок співпраці та співтворчості на основі відвертості, духовного взаємозбагачення і доказу істинності знань, здобутих в дискусії, суперечці, діалозі. Діалогічні ситуації в навчальному процесі розвивають творчу уяву, інтуїцію, навички комунікації, уміння передбачати і прогнозувати педагогічні події. Діалог містить елемент несподіванки, що супроводжує реальне спілкування. Учні в ході діалогу повинні слухати, швидко думати й адекватно реагувати на зміни в навчальних ситуаціях.

Таким чином, реалізація діалогічного підходу у процесі навчання молодших школярів забезпечує організацію діалогічного навчання – спільної пізнавальної діяльності учнів і вчителя при ситуативному моделюванні навчальної інформації у формі діалогу, який стимулює індивідуальну точку зору, індивідуальне бачення навчальної проблеми й нестандартне її вирішення учасниками діалогічного спілкування.

Реалізація навчального діалогу на уроках передбачає створення комплексу дидактичних умов, які підвищують результативність навчання учнів початкової школи. Теоретичне обґрунтування та апробація таких умов, вивчення особливостей діалогічного навчання у системі гуманітарних та природничо-математичних дисциплін є перспективними напрямками майбутніх педагогічних досліджень.

Література

1. Байер О. Комунікація на уроці – феномени й закономірності / О.Байер // Завуч. – 2004. - №3.- С.12-17.
2. Ботіна І. Міжособистісна взаємодія учителя та учня / І.Ботіна // Рідна школа. – 2005. - №3. – С. 31-33.
3. Васильєва И. Психологические особенности диалога: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.01 “Общая психология и история психологии” / И. И. Васильева. – М., 1984. – 21 с.
4. Кляцька Г. Підвищення якості навчання засобами навчального діалогу / Г. М. Кляцька // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць. – Кривий Ріг: КДПУ, 2003. – № 5. – С. 146-153.
5. Мусатов С. Психологічний вимір педагогічної комунікації / С.Мусатов // Психолого-педагогічні та культурологічні питання гуманізації освіти: зб. наук. статей. – Рівне: Вид О.Зень, 2007. – С. 74-81.
6. Педагогіка у запитаннях і відповідях [Л.Кондрашова, О.Пермяков, Н.Зеленкова, Г.Лаврешина]. – К.: Знання, 2006. – 252 с.
7. Цимбалюк О. Теоретико-методологічні засади дослідження професійної комунікативної діяльності вчителя загальноосвітньої школи у вітчизняній педагогіці (друга половина ХХ ст.) / О.Цимбалюк // Нова педагогічна думка. – 2009. - № 4. – С. 22-25.

ЗМІСТ

Передмова		3
Боровець О.В.	Реалізація діалогічного підходу у дидактичному процесі початкової школи.....	4
Бричок Б.П.	Логічна культура педагога.....	7
Бричок С.Б.	Вивчення персоналій у курсі «Історія педагогіки :інноваційні підходи».....	9
Веремчук А.П.	Етика викладача вищої школи.....	12
Ганжа М.В.	Естетичне виховання засобами дизайну в історико-педагогічному вимірі.....	13
Гудовсек О.А.	Становлення і розвиток естетичного виховання учнів у позашкільних закладах України (1954–1991 рр.).....	18
Колупасва Т.Є.	Вплив професійних педагогічних вмінь викладачів на результативність навчання студентів.....	21
Міщеня О.М.	Психолого-педагогічні особливості молодших школярів як підгрунтя формування почуття відповідальності.....	23
Перець О.М.	Тренінг як ефективний засіб формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.....	26
Усач Л. В.	Національно зорієнтований навчально-виховний процес у початковій школі як цілісна система.....	29
Шагай Н.М.	Діагностика моральної вихованості молодших школярів.....	32
Шевців З.М.	Соціально-педагогічна компетентність вчителя початкових класів.....	35
Шурин О.І.	Емпатійність як важлива особистісна якість сучасного вчителя початкових класів....	37
Яковичина Т.В.	Підготовка студентів до педагогічної творчості.....	40
Брега Н. І.	Шляхи та методи соціалізації молодшого школяра.....	43
Грибчук С.М.	Історична зумовленість діяльності вчителя початкових класів.....	44
Лапчук В.Б.	Формування особистості вчителя в сучасному освітньому процесі.....	45
Мосійчук Г. А.	Вчитель початкових класів в історичному вимірі.....	47
Приходько Л.М.	Сучасний вчитель. Вчитель сучасності.....	49
Федорчук І. В.	Організація навчальної діяльності молодших школярів шляхом впровадження інтерактивних технологій.....	50
Шута Н.І.	Компетентнісний підхід до підготовки вчителів початкових класів.....	52
Артемчук С.	Статеве виховання школярів у вітчизняній педагогічній теорії та практиці 20 - 30рр. ХХ ст.....	53
Бірюкова Н.	Розвиток шкільної музичної освіти на Волині (кін.ХІХ - поч.ХХ ст.).....	57
Бондарчук А.	Особливості діяльності Київських вищих жіночих курсів.....	59
Василинка І.	Технологічний підхід у підготовці вчителя: концептуальні засади.....	63
Долід О.	Формування духовних цінностей студентів вищих навчальних закладів.....	65
Дуфанець З.	Умови оптимізації самостійної роботи студентів.....	68
Дячок В.	Становлення дидактики початкової школи в Україні наприкінці ХІХ – початку ХХ століття.....	71
Євфимець І.	Історія релігійного виховання.....	73
Капітула Т.	Зміст освіти і його категорії.....	75
Козак О.	П. Драгоманов про європейські орієнтації української освіти.....	76
Кривошина Н.М.	Антропологізм як чинник гуманізації освіти.....	80
Крикун Ю.	Педагогічні погляди Б.Д. Грінченка.....	82
Куйбіда Л.	Процеси модернізації сучасної педагогічної освіти в Україні.....	84
Куртова К.	Педагогічна діяльність Спиридона Черкасенка.....	86
Кушнір О.	Формування громадянської компетентності майбутніх вчителів як теоретична проблема.....	88
Лехкобит В.	Особливості реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті.....	92
Литвинюк О.	П.Наторп паро суспільне виховання.....	94
Лук'янович В.	Мета виховання ХХІ століття: проблеми та перспективи.....	96
Наумова І.	Діяльність козацьких шкіл в Україні в 16-18ст.....	97
Петрук О.	Формування етнокультурної компетентності у майбутнього вчителя початкових класів.....	100
Підгайна І.	Інноваційні технології навчання в системі вищої педагогічної освіти.....	104
Постой К.В.	Пізнавальна активність студентів як психолого-педагогічна проблема.....	105
Рачок І.В.	Дидактична адаптація студента-першокурсника як проблема педагогіки.....	107
Романик М.	Сучасна педагогічна думка України: джерела формування.....	108
Тимошук М.	Педагогічна адаптація дитини до шкільного навчання.....	112
Хімич О.	Виховання у молодших школярів шанобливого ставлення до людей.....	115
Христьянович Г.	Василь Помагайба про роботу вчителя сільської малокомплектної школи.....	117
Цибульська Л.	Педагогічний успіх Олександра Антоновича Захаренка.....	118
Шеменюка О.	Професійна підготовка студентів педагогічних вузів до виховної роботи.....	121
Юськова Т.	Вплив оцінки вчителя на емоційний стан учня.....	123
Ярошик І.	Особливості навчального процесу в Київському Фребелівському педагогічному інституті.....	126